

مبارزه با فساد در اندیشه اقتصادی شهید رئیسی بر اساس آموزه های اسلامی

سیده فاطمه آقاپور حصیری^۱

عادله خراسانی دارابی^۲

چکیده

یکی از دغدغه های انسان مبارزه با فساد است. مبارزه جدی با فساد با توجه به شرایط و اوضاع نابسامان اقتصادی در جامعه و تحقق اهداف اقتصاد اسلامی در سایه مبارزه جدی با فساد محقق می شود و ضروری به نظر می رسد. این مقاله با عنوان (مبارزه با فساد در اندیشه اقتصادی شهید رئیسی بر اساس آموزه های اسلامی) به روش توصیفی-تحلیلی به بررسی مبانی، نظرات، دستورالعمل های شهید رئیسی در مقابله با فساد اقتصادی کشور می پردازد. این پژوهش عهده دار تحلیل مبانی نظری و عملی شهید در حوزه عدالت اقتصادی است و به روش های پیشنهادی ایشان از جمله تقویت نهادهای نظارتی مانند: راه اندازی درگاه ملی مجوزها، ایجاد بسترهای قانونی در برخورد با ویژه خواری،... می پردازد. سپس به بررسی مصداقی مبارزه با فساد با دستگاههای مختلف در دوره ریاست جمهوری ایشان پرداخته شده است و همچنین نظرات شهید رئیسی با آیات و روایات در کتب معتبر حدیثی مورد بررسی قرار گرفته و تطبیق داده شده است. در نتیجه، دستاورد پژوهش نشان می دهد که به اهتمام مبارزه با فساد نه تنها به بهبود اقتصادی کشور کمک می شود؛ بلکه اعتماد عمومی و مشارکت اجتماعی برای اداره مناسب کشور در جهت رضای الهی افزایش می یابد.

کلید واژه: مبارزه با فساد، اندیشه اقتصادی، شهید رئیسی، آموزه های اسلامی.

^۱ سیده فاطمه آقاپور حصیری، دانش آموخته سطح ۳ رشته علوم قرآن و تفسیر، مدرسه علمیه جامعه الزهرا بابل، دانشجوی کارشناس ارشد رشته علوم قرآن و حدیث دانشگاه مازندران، مدرس دروس تفسیر و علوم قرآن در مدرسه علمیه آمنه شهرستان فریدونکنار، ۰۹۱۱۲۱۲۲۴۱۱.

^۲ عادله خراسانی، طلبه سطح ۲، سال چهارم، مدرسه علمیه آمنه شهرستان فریدونکنار، ۰۹۱۱۸۱۲۰۴۳۸.

مقدمه

ریشه یابی فساد و رفع ریشه های آن و همچنین مبارزه با آن در دولت توسط دولتمردان مخصوصاً رئیس جمهور باعث رشد اقتصادی کشور، تأمین نیازهای مالی توسط مدیران داخلی و مردم و همچنین جلوگیری از به هدر رفتن منابع مالی کشور خواهد بود. فساد یک مانع بزرگ در راه دموکراسی و قانون است. اگر در دولت هر کس بر اساس قدرت با فساد به کار خود ادامه دهد، مشروعیت نظام جمهوری اسلام از بین می رود و از نظر اقتصادی، فساد، باعث نابودی ثروت ملی و بافت اجتماعی جامعه می شود و اعتماد مردم به سیستم سیاسی کشور از بین خواهد رفت.

شهید رئیسی به فساد موجود در سازمان تحت مدیریتش به شدت حساس بود. شیوه مدیریتش طوری بود که بخشی را برای نظارت درون سازمانی فعال می کرد. ابتدای انقلاب، همساز و کار ویژه ای را برای نظارت محسوس و غیر محسوس بر قضاوت و کارمندان دادستانی انقلاب تدارک دیده بود. تمام اهداف شهید جمهور برگرفته از آموزه های دینی و الگو گرفته از پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) بود. برای نمونه: در نامه ۲۰ حضرت علی (علیه السلام) به زیاد بن ابیه جانشین فرماندار بصره آمده است: همانا من، به راستی به خدا سوگند میخورم، اگر به من گزارش کنند که در اموال عمومی خیانت کردی، کم یا زیاد، چنان بر تو سخت گیرم که کم بهره شده و در هزینه عیال درمانده و خوار و سرگردان شوی. با توجه به اینکه در چند کتاب از جمله کتاب خادمان ملت و راه ابراهیم از اندیشه ها و کارهای اجرایی شهید عزیز نوشته شده و با توجه به مقالات مختلف مانند: مقاله سرکار خانم نرگس رحیمیان، مقاله علمی خانم یامی که راجع به فساد اقتصادی مطالبی در آنها درج شده، ما نیز بر آنیم که در این مقاله، مبانی، روش ها و مصادیق عملکرد شهید رئیسی را با استناد به آموزه های اسلام در مبارزه با فساد با معرفی مصادیقی مفسدین مورد بررسی قرار دهیم.

مفهوم شناسی

اندیشه اقتصادی:

یکی از احتیاجات در زندگی انسان، اقتصاد است که برای بقای نسل لازم است. (مطهری، ۱۳۷۴، ص ۲۹) اسلام به عنوان راهنمای بشر، در این زمینه نیز اصول و روش های اقتصاد اسلامی را بیان کرده است و بر این عقیده است که اقتصاد باید در مسیر خدمت به انسان درآید. (خورشید، ۱۳۹۳، ص ۱۴) شهید رئیسی با به کارگیری روش مناسب در اقتصاد ایران، شوک ساختاری به آن وارد کرد و با احیای اقتصاد، فقر را در کشور کاهش داد. (خبر: ۷۳۸۵۰۸، ۱۴۰۳)

فساد اقتصادی :

(اقتصاد) به معنای اعتدال و میانه روی می باشد. (طریحی، ۱۳۷۵، ج ۳، ص ۱۲۷) (قرشی، ۱۳۵۲، ج ۶، ص ۷) و خروج از حد اعتدال تحت عنوان اسراف قرار می گیرد. (بستانی، ۱۳۷۰، ص ۱۱۰) و اصطلاحاً به رهگیری از روشها و ابزارهایی که با صرف کمترین هزینه، بیشترین میزان بازدهی در تولید، توزیع و مصرف را حاصل می نمایند، گویند. (یامی، ۱۴۰۱) (کرمی، پورمند، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۸)؛ پس اقتصاد علمی است (صدر، ج ۲، ص ۱۰) که پدیده ها و رخدادها را اقتصادی انسانها را بررسی نموده و با شناخت روابط حاکم میان آنها چگونگی استفاده از منابع تولیدی را جهت تأمین نیازمندیهای اقتصادی و بهبود وضعیت جامعه ارزیابی می نماید. (کرمی، پورمند، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۹) حال اگر در استفاده از منابع مالی، روشی ناصحیح و غیراصولی مبتنی بر روش اقتصادی نادرست بکار گرفته شود، خروج از حد اعتدال رخ داده، که همانا فساد است. فساد در معنای عام آن یا در وجود خارجی است که با ایجاد اختلال در نظم و خروج از میزان اعتدال به وجود می آید: «اگر در آسمان و زمین غیر از خدای یکتا خدایانی وجود داشت همانا خلل و فساد در آسمان و زمین راه می یافت، و اگر حق، تابع هوای نفس آنان شود همانا آسمانها و زمین و هر که در آنها است فاسد خواهد شد» (انبیاء/۲۱؛ مؤمنون/۷۱)؛

فساد مالی: سوءاستفاده از قدرت، اختیار و قوانین که موجب زیان ملی گردد یا منافع و سود شخصی برای افراد یا گروه خاص فراهم نماید. فساد مالی حاصل رفتار منفعت جوینان کسانی است که نمایندگی بخش عمومی را به عهده دارند یا از قدرت و اختیارات دولتی برخوردارند و ازس آن برای مقاصد شخصی، خانوادگی یا گروهی اعم از انگیزه های کسب فرصت های سیاسی یا اقتصادی سوءاستفاده می کنند. (رهبر، میرزاوند، ۱۳۸۴، ص ۲)

شهید عزیز به فساد اقتصادی و مالی بسیار حساس بود؛ زیرا از مشکلات بسیار جدی است که امروزه در سازمان ها و شرکت های گوناگون مشاهده می شود و مسئله ای جهانی است. دور شدن از اخلاقیات و پراهمیت گردیدن مادیات، موجب افزایش روز افزون فساد در دنیای اقتصاد شده است.

شهید رئیسی

سید ابراهیم رئیسی در آذر ۱۳۳۹ در مشهد در خانواده ای روحانی به دنیا آمد. پس از گذراندن تحصیلات ابتدایی به علوم حوزوی مشغول شد و پس از آن کارشناسی ارشد خود را در رشته حقوق خصوصی بدست آورد و در رشته تخصصی فقه و حقوق ادامه تحصیل داد و همچنین مدرک عالی ترین سطح آموزشی را کسب کرد. در طول دوران کاری خویش در عرصه مدیریت قضایی در جایگاه دادپاری حضور داشت و همچنین جانشین دادستان تهران بود و در سال ۶۸ تا ۷۳ رئیس وقت قوه قضاییه بود و همچنین ریاست سازمان بازرسی کل کشور، معاون اول قوه قضاییه و

عضو مجلس خبرگان رهبری بود و در سال ۹۴ به تولیت آستان قدس رضوی درآمد. سال ۹۷ ریاست قوه قضاییه را بر عهده گرفت و از سال ۱۴۰۰ تا خرداد ۱۴۰۳ به سمت ریاست جمهوری کشور ایران منصوب بودند و نهایتاً بعد از گذشت سال‌ها عمر با عزت در راه خدمت به اسلام و مسلمین، به شهادت نائل شدند. (گروه فرهنگی ابراهیم هادی، ۱۴۰۳، صص ۲۵-۵۰)

آموزه های اسلامی

به همه آیات الهی و عقاید، سیره عملی و رفتاری و نظری پیامبر اسلام (ص) و ائمه اطهار (ع) گفته می شود که به لطف حق و به عنوان راهنمای زندگی بشر در اختیار ما قرار گرفته است تا با توجه به آنها به زندگی سعادت‌مندانه در دنیا و آخرت دست یابیم.

بررسی اندیشه اقتصادی شهید رئیسی در مبارزه با فساد بر اساس آموزه های اسلامی

در این بخش ابتدا به مواردی از مبارزه با فساد در آموزه های اسلامی به عنوان تأیید بر بحث مورد نظر اشاره شده است و همچنین به معرفی مبانی نظری و عملی و روش ها و بررسی مصداقی عملکرد شهید رئیسی پرداخته است. در قرآن کریم، آیات متعددی به موضوع عدالت اقتصادی و مبارزه با فساد اقتصادی اشاره کرده‌اند. به عنوان نمونه خداوند متعال فرموده است: ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ...﴾ (حدید: ۲۵)

ما پیامبران خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آنها کتاب و ترازو را نازل کردیم تا مردم به عدالت قیام کنند... این آیه از پرمحتواترین آیات قرآن است و به ضرورت برقراری عدالت (از جمله اقتصاد) در جامعه اشاره دارد. هدف ارسال انبیا و برنامه آنها را دقیقاً بیان می‌کند. پیامبران با سه وسیله مجهز بودند: دلائل روشن، کتب آسمانی و معیار سنجش حق از باطل. به هر حال هدف از اعزام این مردان بزرگ با این تجهیزات کامل همان اجرای «قسط و عدل»

است و این یکی از اهداف متعدد ارسال پیامبران است. (مکارم شیرازی، ۱۳۹۱، ج ۲۳، صص ۳۸۳-۳۸۴)

علامه طباطبایی بیان داشته است: منظور از میزان ترازو است. ما ترازو نازل کردیم تا مردم را به عدالت در معاملات خود عادت عادت دهیم، در نتیجه خسارت و ضرری نبینند و چون قوام زندگی بشر به اجتماع است و همچنین میزان را به معنای دین دانستند، یعنی عقاید و اعمال اشخاص با آن سنجیده می شود و در نظر دیگر مراد از میزان را عقل معرفی کردند. (طباطبایی، ۱۳۷۹، ج ۱۹، ص ۳۰۱)

در کلام امام علی (ع) آمده است: «ثُمَّ تَفْقَدُ أَعْمَالَهُمْ وَابْعَثِ الْعُيُونَ مِنْ أَهْلِ الصِّدْقِ وَالْوَفَاءِ عَلَيْهِمْ». (نهج البلاغه، نامه

۵۳) پس (به عنوان حاکم) کارهای کارگزارانت را بررسی کن و جاسوسانی از اهل صدق و وفا بر آنان بگمار.

این حدیث بر لزوم نظارت دقیق بر عملکرد اقتصادی کارگزاران حکومتی تأکید دارد و امام (ع) می فرمایند: باید ماموران را از افراد راستگو و درستکار و وفادار انتخاب کنید چون این کارگزاران باید با خوش رفتاری با رعیت، مراقب اعوان و یاران و معاونان و زیردستان خویش باشند و از افراد خائن و بدرفتار بپرهیزند و حفظ امانت کنند. (مکارم شیرازی، ۱۳۹۰، ج ۱۱، ص ۲۳)

اساس کار شهید رئیسی نیز، عمل به آموزه های اسلامی و تأکیدات دینی در مسئله مبارزه با فساد است.

۱. مبانی نظری و عملی

۱/۱. شهید رئیسی به فساد موجود در سازمان تحت مدیریتش به شدت حساس بود. شیوه مدیریتش طوری بود که بخشی را برای نظارت درون سازمانی فعال می کرد. ابتدای انقلاب هم ساز و کار ویژه ای را برای نظارت محسوس و غیر محسوس بر قضاوت و کارمندان دادستانی انقلاب تدارک دیده بود. (کاوه، ۱۴۰۳، ص ۳۵)

۱/۲. شهید رئیسی در نخستین دیدار با اعضای هیئت دولت سیزدهم بیان فرمودند: مسئله ی فساد ستیزی مکمل عدالت ورزی است. با فساد باید مقابله کرد.

۱/۳. نظر شهید این بود که باید مردمی بود چون مردمی بودن عبارت است از مبارزه ی با فساد. می گفتند: اگر ما به معنای واقعی کلمه می خواهیم در کنار مردم باشیم، باید بی امان با فساد و مفسد مبارزه کنیم.

۱/۴. آقای رئیسی بیان داشتند که این فرارهای مالیاتی، انحصارهای بی دلیل، سوء استفاده از ارز ترجیحی، فعالیت های ناسالم سوداگرانه، قاچاق و امثال اینها؛ اینها آن فسادهاییست که باید با اینها به معنای واقعی کلمه مواجه شد؛ با برنامه، با پیگیری. یکی از بلاهای مهمی که در کشور به وجود می آید و درست ضد عدالت است وجود فساد، وجود ویژه خواری، وجود استفاده های سوء، اختلاس، بر خورداری های بی مورد، بی جا و امثال اینهاست. (بهادری جهرمی، ۱۴۰۳، ص ۲۴)

۱/۵. طبق فرموده ی شهید رئیسی، بایستی انگیزه و همتی که انسان برای یک کار خرج می کند و به کار می برد، ادامه پیدا کند تا به نتیجه برسد. مبارزه ی با فساد به این شکل لازم است. (بهادری جهرمی، ۱۴۰۳، ص ۲۵)

۲. روایتی از عملکرد دولت ریسی در زمینه اقتصاد

امام حسین (ع) در نامه ای به کوفیان نوشتند: (فَلْعَمْرَى، مَا الْإِمَامُ إِلَّا الْحَاكِمُ بِالْكِتَابِ، الْقَائِمُ بِالْقِسْطِ، الدَّائِنُ بِدِينِ الْحَقِّ، الْحَابِسُ نَفْسَهُ عَلَى ذَاتِ اللَّهِ). به جان خودم سوگند، امام و پیشوا کسی نیست مگر اینکه بر اساس کتاب خدا حکومت کند، عدل و داد را برپا دارد، پایبند دین حق باشد و خود را وقف در راه خدا کند. (مفید، ج ۲، ص ۳۹)

۲/۴. وصول ۱۰۰ درصدی درآمدهای مالیاتی

۲/۵. مالیات خانه‌های خالی

۲/۶. مالیات خودروهای گران قیمت. (اندیشکده راهبری سعدها، ۱۴۰۱، ص ۵۱-۵۰)

۳. مبارزه با فساد بانکها

دولت سیزدهم به شفاف سازی صورتهای مالی بانکها و شرکتهای دولتی برای نخستین بار در کشور اقدام کرد. صورتهای مالی حدود ۶۰۰ شرکت شفاف شدند و مردم نیز با ورود به سامانه کدال می‌توانند آنها را مشاهده کنند. از نتایج این شفاف سازی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۳/۱. شناسایی فساد و رانت

۳/۲. جلوگیری از تخطی بانکها

۳/۳. مدیریت بهینه بانک مرکزی و دقت برآوردها و سیاستگذاریها

۳/۴. حل شدن مشکل ترازنامه بانکها. (اندیشکده راهبری سعدها، ۱۴۰۱، ص ۵۲)

۳/۵. مبارزه با رانت خواری، دولت سیزدهم با توجه به رانت و فساد و مشکلات دیگری که ارز ۴۲۰۰ تومانی داشت، تصمیم گرفت به جای اینکه یارانه کالاهای اساسی را در ابتدای حلقه به کالاهای وارداتی تخصیص دهد، یارانه را در آخر زنجیره به خود مصرف کننده تخصیص دهد. این کار تاثیرات دیگری هم داشته است و باعث صرفه‌جویی ۳ میلیارد دلاری در واردات کالاهای اساسی در ۸ ماهه ۱۴۰۱ شده است.

۴. مبارزه با سوء استفاده از ارز ۴۲۰۰ تومانی

پیش از این عده‌ای قاچاقچی و دلال آرد دولتی را با ارز ۴۲۰۰ تومانی می‌گرفتند و به جای اینکه در داخل مصرف کنند به کشورهای همسایه قاچاق می‌کردند. طبق آمار ۴۰ درصد یارانه آب به ارزش سالانه معادل ۵۰ هزار میلیارد تومان به صورت نان به مردم داده نمی‌شد و هدر می‌رفت. دولت سیزدهم برای مبارزه با این فساد به اصلاح نظام پرداخت یارانه نان پرداخت؛ یعنی دستگاه‌های کارتخوان هوشمند در نانوایی‌ها قرار گرفتند تا هم قیمت فروش قیمت مصوب باشد و هم میزان فروش نانو مشخص شود. دولت نیز به همان میزان فروش به نانو آرد یارانه‌ای می‌دهد.

تا چند ماه پیش عده‌ای از ارز ۴۲۰۰ تومانی دارو سوء استفاده می‌کردند و این اتفاق باعث کمبودهای دارویی قاچاق معکوس، شکست تولید داخل و رونق بازارهای سیاه و باعث افت دارو شده بود. در سال ۱۳۹۸، ۵ هزار میلیارد تومان قاچاق معکوس دارو وجود داشت و علاوه بر ۸۰ میلیون جمعیت ایران حدود ۴۰۰ میلیون نفر جمعیت از کشورهای

همسایه نیز ارز ترجیحی داروی دارویی ما برخوردار بوده‌اند. دولت سیزدهم برای مبارزه با این رانت و فساد، طرح داروساز را اجرا کرد. در این طرح، قیمت دارو برای مصرف کننده تغییری نکرد، فقط به جای اینکه دارو با ارز ۴۲۰۰ تومانی وارد کشور شود، یارانه مستقیم از طریق بیمه‌ها به بیمار اختصاص داده شد. مزیت‌های این طرح شامل مواردی مانند: توزیع یارانه دارو متناسب با نیاز بیماران، بهره‌مندی همه دهک‌ها از یارانه، تغییر نکردن پرداخت از جیب بیماران، اجرای بیمه همگانی برای آحاد مردم، برقراری پوشش بیمه‌ای برای داروهایی که پیش از این تحت شمول حمایت‌های بیمه‌ای نبوده‌اند. (اندیشکده راهبری سعدا، ۱۴۰۱، ص ۵۵)

۵. در خرداد ۱۴۰۰، رئیسی با صدور دستورالعمل‌هایی، «ستاد مبارزه با فساد اقتصادی» را تشکیل داد تا با هماهنگی بین قوای سه‌گانه و دستگاه‌های نظارتی، اقدامات ضد فساد را تسریع کند. (سایت ریاست جمهوری، ۱۴۰۰)

در روایات اسلامی هم به شدت با هرگونه فساد اقتصادی از جمله اختلاس، رشوه، احتکار، کم‌فروشی و ربا برخورد کرده‌اند. این احادیث هم بر پیشگیری از فساد تأکید دارند و هم بر مجازات مفسدان اقتصادی.

پیامبر (ص) درباره رشوه می‌فرمایند: (لَعَنَ اللَّهُ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ وَالرَّائِشَ بَيْنَهُمَا)

«خداوند لعنت کند رشوه‌دهنده، رشوه‌گیرنده و واسطه بین آنها را.»

این حدیث نشان‌دهنده شدت برخورد اسلام با پدیده رشوه‌خواری است. (کلینی، ج ۵، ص ۲۸۷)

در خطبه ۱۹۲ نهج البلاغه آمده است: (أَلَا وَ قَدْ أَمَرَنِي اللَّهُ بِقِتَالِ أَهْلِ الْبَغْيِ وَ النَّكَثِ وَ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ)

«آگاه باشید! خداوند به من دستور داده است با اهل بغی (سرکشی)، نقض پیمان و مفسدان در زمین بجنگم.»

این حدیث نشان می‌دهد که مبارزه با فساد، از جمله فساد اقتصادی، یک وظیفه الهی است.

امام علی (ع) درباره خیانت در بیت‌المال فرموده‌اند: (إِنَّ أَعْظَمَ الْخِيَانَةِ، خِيَانَةُ الْأُمَّةِ) بزرگترین خیانه، خیانت به امت است. (محمدی ری شهری، ج ۳، ص ۵۴۳)

و همچنین در حدیثی دیگر آمده است: (جُودُ الْوَلَاةِ بِقِيَّةِ الْمُسْلِمِينَ، جَوْرٌ وَ خَتَرٌ) بخشش نابجای حکمرانان از اموال عمومی مسلمانان، ستم و خیانت است. (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ ه. ق، ج ۱، ص ۵۶)

نتیجه

۱. هرگاه دولتمردان در اداره حکومت از مسیر ظلم و فساد جلوگیری کنند، مردم نسبت به آن حکومت اعتماد پیدا می‌کنند و در پیشرفت آن سهیم خواهند بود.

۲. دولت شهید سید ابراهیم رئیسی تلاش کرد تا با توجه به احکام و دستورات اسلامی، آن را سرلوحه مدیریت خویش قرار دهد و از هرگونه ظلم و فساد جلوگیری کند.
۳. در دوران ریاست جمهوری شهید رئیسی، برای اداره دولت از مدیران و مسئولان نالایق به کار گرفته نشد تا حاکمیتی در خور این ملت با تفکر دینی تشکیل شود.
۴. دولت شهید رئیسی در مقایسه با دولت‌های پیشین، تلاش‌های متمایزی برای نیل به عدالت ساختاری انجام داده است. از جمله روش‌هایی که شهید ریسی برای مبارزه با فساد به کار گرفتند؛ می‌توان به مواردی مانند: نظارت دقیق، برخورد با متخلفان اشاره کرد، همچنین راه‌اندازی درگاه ملی مجوزها یکی دیگر از این اقدامات بود، این اقدام به شفافیت فرآیند صدور مجوزها و کاهش اختیارات فردی مدیران و جلوگیری از رانت و فساد...
۵. مبارزه با گران‌فروشی در فروشگاه‌ها، مبارزه با فرار مالیاتی در کشور، مبارزه با فساد بانکها، مبارزه با سوء استفاده از ارز ۴۲۰۰ تومانی از مصادیق مبارزه با فساد در طول دوران ریاست جمهوری شهید ریسی بوده است.
۶. پیشنهاد می‌شود به مسئولان و نویسندگان محترم که همایش‌هایی نیز درباره دوران مدیریت افراد خدمتکار و دلسوز ملت مانند: شهید رجایی، شهید باهنر... برگزار شود تا خدمات بی‌دریغ این بزرگواران به ملت سرافراز ایران فراموش نگردد.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

- ۱- ابن بابویه، محمد بن علی، (۱۳۸۰)، **عیون اخبار رضا(ع)**، ترجمه مستفید و غفاری، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ۲- احمد، خورشید، (۱۳۹۳)، **مطالعاتی در اقتصاد اسلامی**، چاپ دوم، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
- ۳- بستانی، فؤاد افرام، (۱۳۷۰ ش)، **فرهنگ ابجدی عربی- فارسی**، ترجمه المنجد الابدی، ترجمه رضا مهیار، تهران: اسلامی.
۴. بهادری جهرمی، علی، کدخدا مرادی، کمال، (۱۴۰۳)، **شهید جمهور**، تهران: نشر جمهور ایران.
۵. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، (۱۴۱۰ ه.ق)، **غررالحکم و دررالکلم**، چاپ دوم، قم: دارالکتب الاسلامیه.
۶. جوادی آملی، عبدالله، (۱۳۹۵)، **تفسیر تسنیم**، ج ۳۹، چاپ اول، قم، نشر اسرا.
۷. دیلمی، حسن بن علی، (۱۳۷۷)، **ترجمه ارشاد القلوب**، ج ۱، مترجم: محمدحسین رضایی، تهران: اسلامی.

۸. ستاد ملی روایت پیشرفت، راه ابراهیم، بی تا، بی نا
۹. کاوه، ناصر، (۱۴۰۳)، **خادمان ملت**، چاپ اول، تهران: نشر سوره مهر.
۱۰. کرمی، محمدمهدی؛ پورمند، محمد، (۱۳۸۰ ش)، **مبانی فقهی اقتصاد اسلامی**، چاپ اول، تهران: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، سمت.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۴۱۱ ه.ق)، **اصول کافی**، چاپ اول، بیروت: دارالتعارف للمطبوعات.
۱۲. صدر، سید محمدباقر، (۱۳۴۹ ش)، **بررسی هایی درباره مکتب اقتصادی ما**، ترجمه اسپهبدی، تهران: انتشارات برهان و موسسه انتشارات اسلامی.
۱۳. طباطبایی، محمدحسین، (۱۳۷۹)، ترجمه تفسیر المیزان، چاپ دوازدهم، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۱۴. طبرسی، فضل بن الحسن، (۱۴۰۸ ه.ق)، **تفسیر مجمع البیان**، جزء ۵، تصحیح هاشم رسولی محلاتی، چاپ دوم، قم: دارالمعرفه.
۱۵. طریحی، فخرالدین، (۱۳۷۵ ش)، **مجمع البحرین**، تهران: کتابفروشی مرتضوی.
۱۶. قرشی، علی اکبر، (۱۳۵۲)، **قاموس القرآن**، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۷. گروه فرهنگی شهید ابراهیم هادی، (۱۴۰۳)، **رییسی روحانی بود**، چاپ اول، تهران: نشر ابراهیم هادی.
۱۸. محمدی ری شهری، محمد، (۱۴۰۲)، **میزان الحکمه**، ج ۳، چاپ هفدهم، قم: دارالحديث.
۱۹. مطهری، مرتضی، (۱۳۷۴)، **نظام اقتصادی اسلام**، چاپ پنجم، تهران: نشر صدرا.
۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۹۱)، **تفسیر نمونه**، چاپ سی و سوم، تهران: نشر دارالکتب الاسلامیه.
۲۱. مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۹۰)، **پیام امام امیرالمؤمنین (ع)**، چاپ دوم، قم: نشر امام علی بن ابی طالب (ع).
۲۲. مفید، محمد بن محمد، (۱۴۱۳ ه.ق)، **الارشاد فی معرفه حجج الله علی العباد**، ج ۲، محقق: مؤسسه آل البيت (ع)، چاپ اول، قم: کنگره شیخ مفید.
۲۳. میرزاوند، فضل ا... رهبر، فرهاد، (۱۳۸۴)، **بایسته های حقوقی مبارزه با فساد مالی**، بی جا: مرکز پژوهش های مجلس.
۲۴. وزیري فرد، سید جواد، (۱۳۷۶)، **مسائل اقتصادی در تفسیر المیزان**، چاپ اول، تهران: انتشارات امیرکبیر.

مقاله

یامی، بی نام، (۱۴۰۱)، مفاسد اقتصادی از منظر اسلام، فصلنامه علمی تخصصی محفل، شماره هفتم.

سایت

۱. اندیشکده راهبری سعدا، (۱۴۰۱)، در مسیر پیشرفت.
۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اقشار مختلف مردم، (۱۳۷۲).
۳. خبرگزاری ایسنا، کد خبر: ۹۹۵۷۸، (۱۴۰۳).
۴. خبرگزاری مهر، (۱۴۰۴)، کد خبر: ۲۷۳۲۱.
۵. سایت ریاست جمهوری، (۱۴۰۰).